RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 129(XV)

Dátum: 19.6.1972

OBSAH

MUDr. E. BEGYI (Smena)	Pohlavné choroby	str. 2
(ČSTK) (Roľnícke noviny)	Kolektivizácia na Orave	str. 2
Oto BANÝK (Smena)	Násilie z éteru	str. 3
Pplk. Oldřich VIČIK (Roľnícke noviny)	Vec cti každého občana	str. 4
Ondrej HORSKÝ (Ľud)	Pletieme na seba bič	str. 5
Róbert ROŠKO (Sociológia)	K otázke triednej genézy našej inteligencie	str. 6
JUDr. Ing. Jozef KUBAČKA (Právny obzor)	Za vyššiu úroveň v tvorbe, interpretácii a aplikácii daňových právnych noriem	str. 18

SMENA, 6. júna 1972, str. 6.

Pohlavné choroby

V poslednom čase sa pomerne veľa hovorí o sexuálnej výchove mládeže. Škoda, že v tejto súvislosti nevenuje sa pozornosť chorobám, ktorých vznik a šírenie úzko súvisia s problematikou sexuálnej výchovy. Je zarážajúce, že naša mládež, ktorá vo všeobecnosti má široký rozhľad, vysoký stupeň inteligencie a značný fond vedomostí v technických, ale i kultúrnych otázkach, nie je dostatočne informovaná o pohlavných chorobách, predovšetkým od kompetentných osôb, to znamená dvoma od rodičov a v škole. Zdieraná kusá a často nesprávna vedomosti od priateľov, súrodencov, prípadne celkom nesystematicky z podkladov zdravotnej výchovy. Zarážajúce je, že nie sú spoľahlivo informovaní tí, ktorí môžu nemajú pohlavnú chorobu. Má to totiž význam pri zabránení novej infekcii.

***

U nás v ČSSR sa podľa zákona o pohlavných chorobách registrujú štyri pohlavné choroby. V súčasnosti sa vyskytuje iba syfilis (lues) a kvapavka. Tretia pohlavná choroba, tzv. mäkký vred, sa od roku 1947 v ČSSR nevyskytuje. Sú však správy, že v niektorých krajinách západnej Európy sa objavili malé ohniská mäkkého vredu, nie je preto vylúčené, že o 2—3 roky sa vyskytne aj u nás. Nové vysokoúčinné lieky — antibiotiká — v liečbe pohlavných chorôb vytvorili celkom novú situáciu. Spočiatku boli účinok antibiotík mimoriadne silný. Pôvodcovia pohlavných chorôb veľmi citlivo reagovali na tieto lieky. Ak sa chorí prihlásili včas, už na začiatku choroby, boli výsledky liečby mimoriadne priaznivé. Pacient s kvapavkou sa vyliečil v priebehu niekoľkých hodín, so syfilisom v priebehu niekoľkých týždňov. Časom sa však situácia zhoršila. Zavinili to sami chorí, ktorí zanedbávali prvé príznaky pohlavnej choroby, prichádzali k lekárovi pomerne neskoro. Často neboli disciplinovaní, nedržali sa injekcie presne, vynechávali dávky. Tieto prestávky umožnili mikroorganizmom zotaviť sa z pôsobenia liekov. Získali odolnosť, prípadne už boli menej citlivé na účinok antibiotík. Takto nakazení odolnejším chorobotvornými zárodkami museli dostávať väčšie dávky liekov, liečili sa dlhšie a pozorovací čas po liečení musel sa predĺžiť. Mnohí pacienti sa však týmto kontrolám vyhýbali a nevyliečení prenášali pri pohlavnom styku pohlavnú nákazu na ďalšie osoby.

Pri hodnotení situácia treba brať do úvahy ešte jednu závažnú skutočnosť. Lieky používané na liečbu pohlavných chorôb používajú sa — i keď v menších dávkach — aj na liečenie iných chorôb. Je všeobecne známe, že penicilín, chloramfenikol, tetracyklín a iné antibiotiká patria dnes do bežného liečebného arzenálu nášho zdravotníctva. Pomerne malé dávky antibiotík však výrazne potláčajú vznik odolnosti. Ďalej môžu zmierňovať prejavy pohlavných chorôb bez toho, aby ich definitívne vyliečili. Keď sa tieto lieky podávajú pred objavením prejavov pohlavnej nákazy, môžu prejavy oddaľovať, meniť, teda „maskovať".

***

Žiada sa, aby chorí pri prvom zistení aj malých odchýlok, zán, opuchov, vyrážok najmä na pohlavných orgánoch, resp. výtoku, ďalej pri zápaloch močového mechúra vyhľadali včasného lekára. Mať pohlavnú chorobu nie je hanba, hanba je nevyliečiť sa a nakaziť ďalšie osoby.

Počet syfilitikov neustále stúpa. Počet chorých na kvapavku ostáva prakticky nezmenený. Na jednej strane dáva naše socialistické zdravotníctvo všetky možnosti posthnúť, aby sa včas, kvalitne a bezplatne liečili, na strane druhej záleží od občanov značnou mierou výsledky a svojím správaním sa brzdí úprimná snaha všetkých zdravotníkov zbavovať obyvateľstvo novej hrozby, masového rozširovania pohlavných chorôb.

V akcii proti pohlavným chorobám v rokoch 1949—52 a v rokoch 1955—1956 sa vyšetrilo 4,5 milióna obyvateľov vo veku od 15 do 45 rokov. Veľa to práca náročná a nákladná, ale výsledky boli naozaj slávne. Dlhé roky sme prakticky nemali čerstvé, to znamená nákazlivé štádiá syfilisu. Teraz je situácia horšia, i keď v porovnaní s ostatnými krajinami pomerne priaznivejšia. Jednako však stúpa počet prípadov čerstvého syfilisu. Nesmieme pripustiť, aby sa syfilis stal znovu obávanou chorobou nášho obyvateľstva. Závažné je, že u mladých ľudí od 14 do 25 rokov vyskytuje sa v ČSSR v značnom percente (3,9 perc. v roku 1965, v roku 1970 už 32,7 perc.). Ešte horšia je situácia pri včasných, nákazlivých formách syfilisu: v roku 1965 79,3 perc., v roku 1970 už 86,5 perc. Ani s kvapavkou to nie je lepšie: v roku 1970 mali mladí vo veku od 15 do 24 rokov na výskyte kvapavky 78-percentný podiel.

***

V boji proti pohlavným chorobám potrebujeme každého, najmä mládež. Musí vedieť, čo sú pohlavné choroby, ako sa prejavujú a musí vo vlastnom záujme vedieť pri prvých podozrivých prejavoch vyhľadať odbornú lekársku pomoc. Musí vedieť, že najväčšou prekážkou v boji proti pohlavným chorobám je sexuálna promiskuita, to znamená časté striedanie sexuálnych partnerov. Nie je zriedkavé, že chorí udávajú desiatky sexuálnych partnerov v krátkom časovom rozpätí. Bez poznania sa, bez citových vzťahov, vzájomných záujmov, a bez lásky dochádza často k pohlavnému styku.

Prof. MUDr. E. HEGYI, DrSc.

ROĽNÍCKE NOVINY, 8. júna 1972, str. 2.

V OKRESE DOLNÝ KUBÍN CHCÚ ZVÝŠIŤ TRHOVÚ PRODUKCIU

KOLEKTIVIZÁCIA NA ORAVE

POČET JRD SA KAŽDÝM DŇOM ZVYŠUJE ● POKRAČUJE AJ ZLUČOVANIE DRUŽSTIEV ● INVESTIČNÁ VÝSTAVBA ● CIELAVEDOMEJŠIA INTENZIFIKÁCIA NAJMÄ V CHOVE HD

DOLNÝ KUBÍN (čstk) — Splniť náročné nákupné úlohy na Orave, v okrese Dolný Kubín, kde súkromnohospodáriaci roľníci dosahujú v porovnaní so socialistickým sektorom veľmi nízku produkciu, je možné iba ďalšou kolektivizáciou. Počet JRD sa v okrese každým dňom zvyšuje. V poslednom období založili družstvo v Hornom Štefanove, ktoré sa zlúčilo s Dolným Štefanovom, vzniklo JRD v Hruštíne s 2300 hektármi, ďalej v Čimhove, takmer 200 hektárovej novej pôdy pribudlo družstvu v Párnici, atď. Na základe novej koncepcie, vyplývajúcej zo záverov XIV. zjazdu KSČ sa už mnohé družstvá s menšou výmerou pôdy zlúčili a ďalšie ich príklad nasledujú.

Na strednej Orave sa zrodil poľnohospodársky podnik zlúčením troch JRD — v Dlhej nad Oravou, Sedliackej Dubovej a v Hornej Lehote, kde sa družstevníci rozhodli hospodáriť spoločne zhruba na 2500 hektároch poľnohospodárskej pôdy. Z nej tvoria väčšinu lúky a pasienky, preto chcú týmto podmienkam prispôsobiť aj rastlinnú výrobu a na jej základe chov hospodárskych zvierat. Napríklad v Dlhej nad Oravou postavia kravín pre 400 dojníc a uvažujú s výstavbou výkrmne pre hovädzí dobytok. V Sedliackej Dubovej sa chcú špecializovať na chov jalovíc do štádia vysokej brezivosti a v jednom z týchto troch družstiev bude odchov odstavčiat pre drobných chovateľov.

Zvýšiť trhovú produkciu v okrese Dolný Kubín do konca päťročnice v porovnaní so skutočnosťou v roku 1970 takmer o 28 percent, bude možné jedine s ešte cielavedomejšou intenzifikáciou najmä v chove hovädzieho dobytka tak, aby štruktúra chovu zodpovedala rastlinnej výrobe, predovšetkým využitím pasienkov.

Prínosom pre zásobovanie trhu mäsom bude aj veľkokapacitná ošípareň na hospodárstve ŠM Zábiedovo, v ktorej po dokončení koncom roku 1974, vyprodukujú ročne vyše 200 vagónov bravčového mäsa.

SMENA, 6. júna 1972, str. 6. 3(129)XV

NÁSILIE Z ÉTERU

Finančné prostriedky pre štvavé rozhlasové stanice Slobodná Európa a Sloboda sú v poslednom čase problémom číslo jedna pre tzv. obrancov „slobodného sveta". Rozhlasová vojna, ktorú vedie Slobodná Európa, stojí ročne „maličkosť" — 16 miliónov dolárov. Avšak rok čo rok sa pre ňu uvoľňujú úvery a subvencie, rok čo rok predlžuje západonemecká vláda jej licenčnú zmluvu. O zrieknutí sa násilia proti socialistickým krajinám na vlnách éteru nechcú imperialisti ani počuť. Práve naopak. Majú tisíce argumentov, a keď treba, nájdu si vždy nové a nové na záchranu svojich stroskotancov z éteru. Ako inak a vhodnejšie nazývať už tisíčlennú armádu propagandistov, zväčša emigrantov, ktorí sa pomaly už štvrťstoročie márne usilujú zvrhnúť socialistický poriadok v krajinách, ktorých ľud zradili a denne v službách imperializmu opätovne zrádzajú.

Sotvakto pochybuje o tom, že Slobodná Európa a Sloboda by zmizli zo škály vysielacích staníc rozhlasových prijímačov, len čo by im USA prestali poskytovať finančné prostriedky. Pozoruhodné však je, že len čo sa začnú v Spojených štátoch silnejšie ozývať hlasy po obmedzení alebo zrušení subvencií pre obe štvavé vysielačky, takmer okamžite počuť hlasy iné, hoci z druhého konca sveta, ktoré sťaby zachytávali volanie SOS stroskotancov z éteru, ponáhľajú sa im na pomoc.

Ešte sa nestačila utíšiť hladina, ktorú rozbúril predseda zahraničnopolitickej komisie amerického senátu J. W. Fulbright svojím ťažením proti ďalším subvenciám a za zrušenie Slobodnej Európy a Slobody ešte pred cestou prezidenta Nixona do Moskvy, už sa hlásili záchrancovia z Paríža a Strassbourgu. Politická komisia Európskej rady na svojom parížskom zasadaní 21. marca t. r. sa rozhodla zaradiť v máji na program Európskej rady v Strassbourgu otázku finančných príspevkov rozhlasovým staniciam Slobodná Európa a Sloboda.

Iniciátorom tohto rozhodnutia bol švajčiarsky poslanec agrárnej strany Walter Hofez, ktorý žiadal „prijatie nevyhnutných opatrení na udržanie existencie oboch rozhlasových staníc", pretože ich vysielanie je vraj v súlade s politikou zmierňovania napätia a nemožno ich považovať za nástroj pochádzajúci zo studenej vojny.

Aká to však irónia v názoroch medzi švajčiarskym poslancom a americkým senátorom. Senátor Fulbright totiž tvrdí pravý opak, obe štvavé vysielačky výslovne označil za prežitok obdobia studenej vojny a ich zrušenie odporučil ako gesto dobrej vôle, ktoré by USA mali urobiť pred cestou svojho prezidenta do ZSSR. Bolo by veľmi naivné nazdávať sa, že inštitúcie, ako Slobodná Európa a Sloboda, na ktorých existencii má prvorodý záujem americká spravodajská služba CIA, len tak jednoducho zastavia svoju zločinnú činnosť. Roky ich rozvratnej a štvavej činnosti proti socialistickému svetu nás o tom dostatočne presvedčujú.

Predolympijské prípravy upriamili pozornosť na Slobodnú Európu a Slobodu a na činnosť ich ústredne v Mníchove pod novým zorným uhlom. Mníchovský štáb tzv. obrancov „slobodného sveta" sa už dlhší čas netají provokáciami, ktoré pripravuje v spojupráci s emigrantskými kruhmi, neonacistami a revanšistami na obdobie letných olympijských hier 1972 v Mníchove.

Neonacisti, ktorým máta v hlavách vidina „štvrtej veľkonemeckej ríše", sa príliš podozrivo zaujímajú o olympijské hry. Zamýšľajú dokonca zorganizovať počas ich konania akúsi antiolympiádu, pri ktorej by mala zohrať veľkú úlohu najmä mládež. Predovšetkým jedna z najväčších revanšistických mládežníckych organizácií Nemecká mládež Východu (Deutsche Jugend des Ostens) v úzkom spojení s neonacistami a Slobodnou Európou už dnes otravuje ovzdušie priateľstva a mieru, ktoré by malo zavládnuť na olympiáde v Mníchove.

Ostrie týchto zločinných machinácií je zatiaľ zamerané otvorene proti Nemeckej demokratickej republike. Národný olympijský výbor NDR preto nedávno verejne vyslovil svoje vážne obavy nad budúcim priebehom tohtoročných letných olympijských hier v Mníchove v posolstva adresovanom Medzinárodnému olympijskému výboru a Národnému olympijskému výboru NSR.

V posolstve sa rozhodne protestuje proti štvavej činnosti rozhlasových staníc Slobodná Európa a Sloboda v Mníchove. Žiada sa zákaz ich nepriateľskej propagandy voči socialistickým krajinám a stavia sa rozhodne proti plánu tzv. antiolympiády. Násilie hovoreného slova z mníchovskej centrály Slobodnej Európy a Slobody neprestáva. Emigranti, zradcovia, revanšisti a neonacisti, zaprisahaní nepriatelia socializmu a komunizmu si zrejme aj v období olympiády v Mníchove chcú dobre zaslúžiť svoj žold.

OTO BANÍK

ZODPOVEDNOSŤ VEDÚCICH PRACOVNÍKOV ZA BRANNÚ VÝCHOVU OBYVATEĽSTVA

VEC CTI KAŽDÉHO OBČANA

Nová koncepcia brannej výchovy obyvateľstva je nedeliteľnou súčasťou celého komplexu vojenskej politiky strany. Téza, že obranu krajiny možno zabezpečiť len v jednote všetkých politických, ekonomických a vojenských opatrení platí i pre oblasť brannej výchovy, lebo táto oblasť nepatrí len do sféry vojenskej, ale i politickej a ideologickej.

Z marxisticko-leninského hodnotenia charakteru súčasnej epochy, jej obsahu a hlavných tendencií vyplýva, že hlavným a vážnym nebezpečenstvom pre svetový mier, demokraciu a socializmus naďalej zostáva imperializmus a agresívna politika hlavných imperialistických mocností. Základom agresívnej politiky imperializmu je snaha oslabiť akýmkoľvek spôsobom pozície socializmu, potlačiť národnooslobodzovacie hnutie národov, klásť prekážky boju pracujúcich v kapitalistických krajinách a zadržať neodvratný proces úpadku kapitalizmu. Ostrie agresívnej stratégie imperializmu smeruje najmä proti socialistickým štátom a imperializmus sa nezrieka ani priameho ozbrojeného boja proti socializmu.

Krízová situácia v rokoch 1968—1969 nás jednoznačne poučila, že kontrarevolučným silám a ich imperialistickým protektorom išlo o prerušenie našich bratských zväzkov so Sovietskym zväzom a ďalšími socialistickými spojencami a tak aby zvrátili vývoj našej spoločnosti späť ku kapitalizmu.

Žijeme na hranici imperialistického sveta a musíme byť spolu s našimi spojencami pripravení k obrane národnej a štátnej nezávislosti i socialistického zriadenia. Uznesenie Predsedníctva ÚV KSČ ukladá preto stranícким i štátnym orgánom, spoločenským a hospodárskym organizáciám konkrétne úlohy. Napríklad úlohou poľnohospodárskych organizácií bude predovšetkým upevňovať u svojich zamestnancov a členov vedomie socialistického vlastenectva, proletárskeho internacionalizmu a hrdosť nad doslahnutými výsledkami. Pritom treba klásť dôraz na výchovu mladej generácie. XIV. zjazd KSČ stanovil, že „trvalou úlohou celej spoločnosti, ozbrojených síl, štátnych a spoločenských orgánov a inštitúcií je zabezpečenie spoľahlivej obrany krajiny a socialistických vymožeností nášho ľudu. Dosiahnuť to môžeme len v rámci jednotného úsilia krajín Varšavskej zmluvy, v plnom súlade so záujmami všetkých ich členských štátov, v nerozbornom priateľstve a spojenectve so Sovietskym zväzom."

Zabezpečenie brannej výchovy obyvateľstva, uskutočňovanej na vyhranene triednych a internacionálnych základoch povedie k posilneniu jednoty armády a ľudu tak, aby obrana socialistickej vlasti sa stala vecou cti a vlasteneckou povinnosťou každého občana. Branná príprava obyvateľstva je procesom cieľavedomého formovania morálnopolitických a bojových kvalít i psychických vlastností občanov. Ide tu najmä o prípravu mladej generácie, ale i ostatných občanov, aby si osvojili a udržovali potrebné branno-odborné vedomosti, schopnosti a návyky. Každý československý občan by mal cítiť vysokú zodpovednosť za osud našej socialistickej vlasti.

Na štátnych majetkoch i JRD by bolo účelné usporiadať za pomoci lektorov vojenskej sekcie Socialistickej akadémie cykl prednášok, objasňujúcich vojenskú politiku strany. Významné výročia tiež poskytujú príležitosť organizovať besedy s priamymi účastníkmi odboja aj s príslušníkmi ČSĽA a ĽM. Vedúci hospodárski pracovníci, prirodzene, musia rešpektovať úlohy brannej politiky. Ide o to, aby zabezpečovali požiadavky okresných vojenských správ a vojakov v zálohe viedli k tomu, aby všetky zmeny včas hlásili na OVS a nežiadali zbytočné odklady pri povolávaní záloh na vojenské cvičenie. Maximálnu pozornosť mali by venovať dôstojníkom a práporčíkom v zálohe a zvoľňovať ich na vojenské a politické školenie.

Aby si branci osvojili vedomosti, schopnosti a návyky pre budúce zaradenie v ozbrojených silách a dokonale spĺňali nároky bojovej pripravenosti vojsk, mali by sa im vytvárať podmienky pre účasť na výcviku v Zväzarme. Rovnako dôležité je, aby sa mladí ľudia zoznamovali s históriou i budúcnosťou obcí, v ktorých žijú a aby sa starali o pomníky a pamätníky padlých v boji proti fašizmu.

Ani odchodom na vojenskú základnú službu by zamestnanec nemal stratiť kontakt s podnikom. Iste je správne, ak sa vedúci pracovníci o nich zaujímajú ako si plnia vojenské povinnosti a tak tiež ich informujú o situácii v podniku, družstve. Účinnou politickovýchovnou prácou podniky tiež vplývajú na vytváranie dobrých morálnych vlastností ľudí ako je disciplinovanosť, slušnosť, úcta k starším spolupracovníkom a občanom.

Nielen hospodárske orgány, ale všetci sme zodpovední za realizáciu koncepcie brannej výchovy. Uvedenie jednotného systému brannej výchovy obyvateľstva ČSSR do života sa stáva nielen občianskou povinnosťou, ale aj stranícкou úlohou.

Ppk. Oldřich VIČÍK

Znečisťovanie životného prostredia — svetový problém

PLETIEME NA SEBA BIČ

PRÍRODA, ZELEŇ, ZDRAVÉ PROSTREDIE — to sú dnes pojmy, ktoré sa v posledných rokoch dostávajú do popredia záujmu urbanistov, architektov, ochranárov, biológov, lekárov... a prakticky celej našej spoločnosti. Tento renesančný proces sa však zatiaľ odohráva viac vo vedomí ľudí, veľmi pomaly sa prejavuje v konkrétnej každodennej praxi. Určitý pokrok sa dosiahol v úpravách niektorých sídlisk, resp. ich okolia a vo významnejších kúpeľných a rekreačných strediskách. V najširšom prírodnom prostredí, v krajine ako celku sa stav, naopak, ešte stále zhoršuje. Na dennom poriadku je odlesňovanie lesných porastov v okolí miest, naše toky sa pomaly začnú podobať na stoky, v ovzduší sú najrôznejšie exhaláty...

Varujúce čísla

Na potvrdenie nášho konštatovania posúžime si niekoľkými číslami: V ČSSR sa ročne vyprodukuje okolo 7000 000 vagónov popolčeka, 5 000 000 m³ škváry len z elektrární, ťažba lesov prekračuje únosný etát (v roku 1963 dokonca ťažba bola prekročená o 60 %!). Z 8 000 km našich hlavných vodných tokov je znečistených 3 000 km v 4. a 5. tr. čistoty (oproti 150 km v roku 1950!). Nedostatok nezávadnej pitnej vody sa stupňuje.

Bratislava patrí medzi najznečistenejšie mestá v našej republike. Vo východnej časti hlavného mesta SSR Bratislavy (oblasť najväčšieho mestského sídliska) predstavuje spád pevných exhalátov 500 ton/km² za rok. Taký istý intenzitu spádu zaznamenali v okolí Východoslovenských železiarní v Košiciach, v Ostrave a v Ústí dokonca až 4 000 - 9 000 ton na km²/rok. V Hliníkárni v Žiari nad Hronom namerali úlet asi 1 300 ton fluóru ročne. Kovohuty v Širokej na Orave exhalujú nebezpečné kysličníky mangánu. Magnezitové závody v Lubeníku a v Hačave predstavujú exhalačný zdroj s ročným spádom až 2 660 ton pevných čiastočiek na km², s obsahom, zvlášť pre rastlinstvo nebezpečného kysličníka uhličitého...

Škody spôsobené exhalátmi sa u nás odhadujú na 3 mld. Kčs ročne...

Nie je účelom tohto príspevku zbytočne dramatizovať celý tento súbor negatívnych javov v našom prírodnom prostredí a ich dôsledky pre človeka. Chceli by sme dosiahnuť aspoň takú maličkosť, aby sa rozhodovací ľudia, ktorí majú na starosti ochranu nášho životného a pracovného prostredia ešte viac zamysleli, ako sa dostať z tohoto začarovaného kruhu.

Treba si predovšetkým uvedomiť, že existujúce prostredie proti rozličným poškodeniam, ale je súčasne potrebné nevyhnutne vytvárať životné prostredie zodpovedajúce modernej ľudskej spoločnosti. Súčasný stav nie je nž len vážny ale je doslova alarmujúci. Bez jeho zlepšenia, alebo aspoň zastavenia negatívnych vplyvov, nemožno si predstaviť zdravé životné prostredie a podmienky pre akýkoľvek život vôbec.

Zdá sa, že tento nepriaznivý stav vyplýva z dvoch skutočností, dvoch rozličných (a pritom obaja nesprávnych) nazeraní na prírodu: alebo sa na prírodu pozeráme často iba ako na ťažobný revír, priestor pre sústavnú exploatáciu, alebo na druhej strane, iba ako na kulisu, dekoratívne pozadie človeka a jeho stavieb. Chýba zatiaľ hlbší vedecký pohľad na všetky prírodné faktory, pochopenie zákonitostí života vôbec, a podľa toho schopnosť predvídať, plánovať, regulovať a realizovať všetky umelé zásahy akejkoľvek civilizácie do biologickej podstaty krajiny.

Súčasný celosvetový konflikt medzi rozvojom techniky a prírodou nadobúda obrovské rozmery aj u nás. Kvalitatívny i kvantitatívny rast tzv. civilizačného procesu veľmi výrazne zasahuje do biologických i estetických hodnôt prírodného prostredia, žiaľ, povväčšine negatívne — takže v mnohých prípadoch ide o zásahy priamo do podstaty života vôbec.

SLOVENSKO JE BOHATÉ NA PRÍRODNÉ KRÁSY nestačí len ochraňovať

ale zároveň v posledných desaťročiach bohatá je aj rozsiahla výstavba sídlisk, závodov, rozličných technických diel, ktoré výrazne zasiahli do krajinného prostredia. Smernice pre piatu päťročnicu predpokladajú ďalšiu obrovskú výstavbu na Slovensku. Do roku 1980 sa v podstate má zavŕšiť II. industrializačná fáza na Slovensku. Toto si nevyhnutne vyžiada ďalšiu urbanizáciu krajiny, koncentráciu obyvateľov do miest, výstavbu nových vodných diel, dopravných stavieb, rozmiestňovanie poľnohospodárskej výroby, výstavbu priemyselných závodov, rekreačných zariadení všetkého druhu...

Avšak dočiahnuť nebudeme môcť hovoriť o úspešne dokončenej industrializácii našej krajiny, pokiaľ sa pri jej realizácii nesplnia

životne dôležité požiadavky

ochrany prírody a tvorby zdravého životného prostredia v celom širokom priestore našej krajiny.

Toxický účinok exhalátov predstavuje nielen potenciálne nebezpečenstvo pre človeka, škodlivé pôsobenie týchto jedov možno pozorovať aj na vegetácii, hmyze, nižších i vyšších stavovcoch, najmä na hospodárskych zvieratách. Klasickým príkladom sú hromadné otravy arzénom. Napríklad na Poľsku v roku 1957 uhynulo účinkom arzénu 487 včelstiev, v roku 1956 v okrese Partizánske 2 440 včelstiev, v tom istom roku v okrese Prievidza 2 420 včelstiev. Bez rázných opatrení, ktoré sa v posledných rokoch uskutočňujú, bola by horná Nitra v súčasnosti prakticky bez včiel, bez týchto v poľnohospodárstve takých dôležitých opeľovateľov. V uvedených oblastiach zaznamenali aj zvýšené chorobnosť a hynutie hovädzieho dobytka a ovčie zo príznakov chronickej otravy arzénom. A takto pôsobia aj iné látky, ktoré sú „uložené" vo vzduchu, v prírode.

Zdravotný stav obyvateľstva

je tiež v priamej súvislosti s kvalitou životného prostredia. Je preto prvoradým úlohou architektov-urbanistov, aby v spolupráci s výrobno-technickými kádrami, ale aj s lekármi a meteorológmi, chemikmi i biológmi pripravovali a pripravili budúcim generáciám také životné prostredie, ktoré by bolo bez chemických, fyzikálnych a biologických faktorov ohrozujúcich zdravie obyvateľstva.

Ondrej HORSKÝ

SOCIOLOGIA, č. 3/72, apríl 1972, str. 193. - 204. 6(129)XV

K otázke triednej genézy našej inteligencie

RÓBERT ROŠKO

O zmenách, ktorými prechádzala inteligencia na Slovensku v minulých desaťročiach, máme dostatočne jasnú predstavu v dvoch bodoch.

Prvý súvisí s otázkou novej kvality sociálneho systému, s jeho socialistickou premenou. Inteligencia ako zložka tohto systému prestala plniť funkcie kapitálu a jej objektívne postavenie je socialistické. So základnými triedami socialistickej spoločnosti ju spája rovnaký vzťah k výrobným prostriedkom, a to že napriek svojej skupinovej odlišnosti reprodukuje vlastnícke formy globálnej spoločnosti, nepridávajúc k nim nič nové. Prevažná časť pracuje v štátnych podnikoch a organizáciách, určitá časť v družstevnom sektore a len veľký počet sa zaraďuje do kategórie tzv. slobodných povolaní.

Ďalej poznáme dynamiku rastu inteligencie, ktorá sa v podmienkach slovenskej spoločnosti vzhľadom na jej nedávnu agrárnu zaostalosť vyznačovala neobvyklou prudkosťou. Ak r. 1953 malo Slovensko iba 68 000 odborníkov s vysokoškolským a stredným odborným vzdelaním, r. 1970 sa tento počet zvýšil na 347 000, teda viac ako päťkrát. Keď vezmeme toto číslo za smerodajné pre stanovenie váhy inteligencie v našom sociálnom systéme, môžeme vypočítať, že podiel pracujúcej inteligencie v ekonomicky aktívnom obyvateľstve Slovenska dosiahol 17,5 %, čo je už viac ako podiel všetkých pracujúcich v poľnohospodárstve, ktorý klesol r. 1970 na 15,8 %.

Vychádzajúc zo všeobecných poznatkov o revolučných premenách a dynamických procesoch v sociálnej štruktúre Slovenska, môžeme predpokladať, že tí, čo sa nachádzali v skupine inteligencie už pred začiatkom socialistických premien (nazvime ich „tradičnou vrstvou"), sú v dnešnej inteligencii menšinou. Ďalej môžeme predpokladať, že popri „tradičnej" vrstve sa v dnešnej inteligencii vyskytujú aj iné sociálnogeneticky významné vrstvy, predovšetkým robotnícka, maloburžoázna a buržoázna. Dokonca môžeme vysloviť hypotézu, že váhy „tradičnej", maloburžoáznej

a buržoáznej vrstvy musia mať klesajúcu tendenciu, pretože boli odstránené ich sociálno-ekonomické reprodukčné zdroje a postupne sa zužujú aj zdroje ich biologickej reprodukcie. Lenže, aké sú proporcie týchto vrstiev v danej etape vývoja, na to nemožno odpovedať pomocou tradičných nástrojov analýzy dynamických zmien v sociálnej štruktúre, to predpokladá analýzu mobility ako osobitnej formy spoločenského pohybu.

Všeobecne povedané, sociálna dynamika a sociálna mobilita predstavujú dve stránky sociálnej zmeny, pričom sociálna dynamika, keďže sa týka pohybu sociálneho systému ako celku, je hlavná a určujúca, kým sociálna mobilita, keďže sa týka sociálnych dráh jednotlivcov v danom systéme, je vedľajšia, odvodená. Ide však o dve rozdielne formy sociálnej zmeny, pričom odvodenosť sociálnej mobility neznamená, že je to pasívny produkt dynamiky, že v procese dynamických zmien sa mobilita nemôže stať relatívne autonómnym činiteľom s výraznými modifikačnými účinkami. Dá sa to ilustrovať na probléme triednej genézy našej inteligencie: Inteligencia ako celok nemohla rásť bez ohľadu na východiskový stav sociálnej štruktúry a ďalší rozvoj spoločnosti, avšak tieto faktory nemohli jednoznačne rozhodnúť o váhe jej rôznych sociálnogenetických vrstiev. Veľkú úlohu tu zohralo politicky podmienené usmerňovanie prechodov individuí z jednotlivých spoločenských tried do inteligencie, triedny prístup na úseku regrutácie nových kádrov pre túto skupinu a pod.

Pri vymedzovaní obsahu sociálnogenetických vrstiev v inteligencii nenarazíme — aspoň v teoretickej rovine — na väčšie ťažkosti. Napríklad buržoáznu vrstvu tvoria tí príslušníci dnešnej inteligencie, ktorí sú zviazaní s kapitalistickou triedou v predrevolučnej štruktúre at . Táto väzba môže mať *intrageneračný* charakter alebo *intergeneračný* charakter. V prvom prípade kladieme otázku „pôvodného triedneho zaradenia", v druhom prípade otázku „triedneho pôvodu" príslušníka dnešnej inteligencie.

Prirodzene, pôvodné triedne zaradenie sa nemusí zhodovať s triednym pôvodom, takže môžeme očakávať, že izolovaným skúmaním týchto dvoch väzieb získame nerovnaké údaje o váhach jednotlivých vrstiev. Metodicky by sme mohli túto nejednoznačnosť odstrániť tak, že by sme absolutizovali buď význam triedneho pôvodu, buď pôvodného triedneho zaradenia, čo by však viedlo k značne zjednodušenému pohľadu. Predsa je len veľký rozdiel medzi tým, či dnešný príslušník inteligencie s robotníckym pôvodným postavením vyšiel z robotníckeho alebo buržoázneho rodinného prostredia.

No ak uplatníme zásadu (ktorá je rozhodne správna), že pri vymedzo-

vaní sociálnogenetických vrstiev v dnešnej inteligencii treba prizerať na obe kritériá, potom musíme pripustiť, že jej členenie na uvedené štyri vrstvy je príliš hrubé. V takom prípade totiž vzniká až 16 možných kombinácií triedneho pôvodu a pôvodného triedneho zaradenia, pričom len štvrtina z nich je triedne homogénna.

Vyčerpávajúci obraz o teoreticky možných sociálnogenetických konfiguráciách súčasnej inteligencie poskytuje nasledujúca schéma, v ktorej: R = robotník; K = kapitalista; M = maloburžoa; I = inteligent; index 1 = triedny pôvod; index 2 = pôvodné triedne zaradenie; index 3 = súčasné postavenie v sociálnej štruktúre.

Schéma 1

Sociálnogenetické konfigurácie súčasnej inteligencie z hľadiska triedneho pôvodu a pôvodného triedneho zaradenia

Typy triedne homogénnej genézy súčasnej inteligencie	$R_1 - R_2 - I_3$ $K_1 - K_2 - I_3$ $M_1 - M_2 - I_3$ $I_1 - I_2 - I_3$
Typy triedne heterogénnej genézy súčasnej inteligencie	$R_1 - K_2 - I_3$ $K_1 - R_2 - I_3$ $R_1 - M_2 - I_3$ $M_1 - R_2 - I_3$ $R_1 - I_2 - I_3$ $I_1 - R_2 - I_3$ $K_1 - M_2 - I_3$ $M_1 - K_2 - I_3$ $K_1 - I_2 - I_3$ $I_1 - K_2 - I_3$ $M_1 - I_2 - I_3$ $I_1 - M_2 - I_3$

Hoci v nasledujúcej analýze sa uspokojíme s identifikáciou hrubých sociálnogenetických vrstiev v inteligencii, a to osobitne v intergeneračnom a osobitne v intrageneračnom priereze, uviedli sme túto schému preto, aby sme upozornili, na aké problémy naráža snaha určiť váhu každej vrstvy. Ďalej sa tým signalizuje, že každá vrstva je vnútorne štruktúrovaná, pričom podstata tejto štruktúrovanosti sa zakladá na vzťahu medzi „homogénnym jadrom" a rôznymi „heterogénnymi skupinami" vnútri vrstvy.

Pokúsme sa teraz zhrnúť aspoň najzákladnejšie zistenia o jednotlivých sociálnogenetických vrstvách v súčasnej inteligencii Slovenska, pričom termín „súčasnosť" sa vzťahuje na rok 1967, keď sa údaje zbierali (Mikrocenzus 1967). Podotýkame, že údaje majú aproximatívnu hodnotu, lebo výskumná vzorka (4212 osôb) sa skladala iba z mužskej časti populácie. (Prehľadný tabuľkový materiál sa nachádza v prílohovej časti.)

Robotnícka vrstva

Zdá sa, že na prvom mieste treba zaznamenať fakt nezvyčajne vysokého podielu osôb s pôvodným robotníckym zaradením v súčasnej inteligencii na Slovensku. Ak 37,7 % kádrov s vysokoškolským vzdelaním, resp. 39,5 % odborných zamestnancov bolo na začiatku svojej profesionálnej dráhy v postavení robotníkov, svedčí to o úspešnosti politiky formovania „novej inteligencie" s dôrazom na posilňovanie jej robotníckeho elementu. K najväčšiemu prílevu robotníkov do inteligencie došlo v rokoch 1946—1952, kým v rokoch 1962—1960 klesol jeho objem asi na dve tretiny a v rokoch 1960—1967 dokonca na jednu šestinu.

Ešte väčší (ako v intrageneračnej rovine) je podiel robotníckeho elementu v inteligencii Slovenska z hľadiska triedneho pôvodu jej príslušníkov: 45,5 % z úhrnu vysokoškolsky a stredoškolsky vzdelaných kádrov, resp. 48,3 % z úhrnu odborných zamestnancov. To znamená, že dnešná slovenská inteligencia má takmer z polovice robotnícky triedny pôvod a asi z dvoch pätín aj robotnícke pôvodné postavenie.

Rozdiel vo výsledkoch intergeneračného a intrageneračného prístupu možno vysvetliť tým, že sociálna mobilita určitej časti dnešnej inteligencie s robotníckym triednym pôvodom sa nerealizovala podľa vzorca $R_1 - R_2 - I_3$, ale podľa vzorca $R_1 - I_2 - I_3$, prípadne inak. Inými slovami, podiel homogénneho robotníckeho jadra v inteligencii (typ $R_1 - R_2 - I_3$) je menší ako podiel príslušníkov inteligencie s robotníckym triednym pôvodom. Je však menší aj v porovnaní s váhou pôvodného robotníckeho zaradenia, lebo nie všetci, čo pred vstupom do skupiny inteligencie boli v postavení robotníkov, vyšli z robotníckeho rodinného prostredia.

Ďalšou pozoruhodnosťou robotníckej vrstvy v dnešnej slovenskej inteligencii je jej nerovnomerné zastúpenie v jednotlivých podskupinách inteligencie. Najsilnejšia je táto vrstva v skupine absolventov nižších odborných škôl, najslabšia v skupine inteligencie s vysokoškolským vzdelaním. Uvedený pokles je však v intrageneračnej rovine omnoho zjavnejší a prudší. Ak v skupine inteligencie s vysokoškolským vzdelaním je 25,2 % osôb s robotníckym triednym pôvodom, avšak len 9,7 % s pôvodným robotníckym zaradením, možno z toho usúdiť, že pre deti z ro-

botníckych rodín bola v uplynulom období riadna forma štúdia hlavným mobilitným kanálom, prostredníctvom ktorého sa zaraďovali do vzdelanostnej špičky inteligencie. Na druhej strane to, že spomedzi terajšej vysokoškolsky graduovanej inteligencie skoro každý desiaty bol na začiatku svojej sociálno-ekonomickej dráhy v postavení robotníka (spravidla iba so základným vzdelaním), svedčí o veľkej starostlivosti, ktorú nastupujúce socialistické zriadenie vynaložilo v záujme odstránenia negatívnych dôsledkov triednej selekcie v buržoáznom školstve.

Osobitnú pozornosť zasluhuje robotnícka vrstva v tej časti inteligencie, ktorá je funkčne spätá s družstevným sektorom národného hospodárstva. V oboch generačných prierezoch je to relatívne vplyvná vrstva, čo len podčiarkuje sociálnu blízkosť dvoch základných tried našej spoločnosti a je významným faktorom v procese ich zjednocovania. Zvláštnosť tejto vrstvy spočíva v tom, že je skoro dvaapolkrát silnejšia v intrageneračnom priereze: 32,7 % s pôvodným robotníckym zaradením oproti 13,7 % s robotníckym triednym pôvodom.

Robotnícka vrstva inteligencie sa neregrutovala rovnako zo všetkých robotníckych kategórií. Analýza intergeneračnej mobility ukázala, že deti z rodín vyučených robotníkov mali v tomto ohľade „väčšie šance". Veľmi výrazne sa to prejavuje najmä v tzv. „vyšších" skupinách inteligencie. Hoci v generácii robotníkov-otcov podiel vyučených robotníkov nedosahoval viac ako jednu šestinu (16,7 %), z tejto kategórie pochádza až 42,3 % všetkých vysokoškolsky vzdelaných príslušníkov súčasnej inteligencie s robotníckym triednym pôvodom.

Za najmenej „produktívnu" kategóriu z hľadiska formovania robotníckej vrstvy inteligencie možno pokladať kategóriu poľnohospodárskych robotníkov, hoci v „generácii otcov" prevyšovala svojou početnosťou všetky ostatné. Práve z jej radov sa však sformovala podstatná časť robotníckeho jadra novej družstevnej inteligencie.

Situácia v intrageneračnom priereze je v niektorých aspektoch odlišná. Aj tu síce platí pravidlo o dominancii pôvodne vyučených robotníkov vo všetkých vzdelanostných skupinách inteligencie, avšak táto dominancia má klesajúcu tendenciu úmerne so zvyšovaním stupňa vzdelanosti, čo je opačný úkaz ako v prípade triedneho pôvodu. Možno to azda vysvetliť tým, že časť kapacít pre mobilitu smerom k najvyššej vzdelanostnej skupine inteligencie sa v tejto robotníckej kategórii, vďaka priaznivejším hmotným pomerom, realizovala formou intergeneračnej mobility, t. j. cestou riadneho štúdia. Diametrálne odlišný obraz zisťujeme v kategórii pôvodných nekvalifikovaných robotníkov: pozoruhodne vysoký podiel v inteligencii s vysokoškolským vzdelaním a klesajúca miera participácie v nižších vzdelanostných skupinách.

Buržoázna vrstva

Ako otázka robotníckej vrstvy v našej inteligencii súvisí s faktom víťaznej a rozvíjajúcej sa socialistickej revolúcie, otázka buržoáznej vrstvy je úzko spätá s odstránením triedy kapitalistov a kapitalistického zriadenia vôbec. Vyvlastnenie kapitálu znamenalo, že príslušníci buržoáznej triedy stratili možnosť fungovať v úlohách kapitalistov a boli prinútení (pokiaľ nedali prednosť emigrácii) zaradiť sa do vznikajúcej socialistickej sociálnej štruktúry, t. j. zaujať miesta robotníkov, družstevných výrobcov alebo inteligencie.

Výskum ukázal, že sa využili všetky možnosti sociálneho pohybu, pričom najsilnejší prúd smeroval ku skupine nemanuálnych pracovníkov a inteligencie. Je to vcelku pochopiteľné. Revolúcia mohla vziať príslušníkom tejto triedy úlohu kapitalistických podnikateľov, lebo táto úloha sa viaže na historicky prechodný systém sociálno-ekonomických vzťahov, ale nemohla im odňať kvalifikáciu a vzdelanie, lebo tieto fenomény sú neoddeliteľné od biopsychického substrátu individuí. Disponujúc týmto neodcudziteľným „majetkom" (ktorý si mohli na základe svojich predrevolučných triednych výsad ľahko zadovážiť), dávali bývali kapitalisti prednosť prechodu do skupiny inteligencie pred inými mobilitnými alternatívami. Ostatne túto voľbu im umožňovala aj politika socialistického štátu, opierajúca sa o známu direktívu V. I. Lenina, že revolúcia musí vedieť využiť intelektuálnu kapacitu buržoáznych odborníkov.

Podnetom pre úvahu môže byť to, že buržoázna vrstva súčasnej inteligencie na Slovensku z hľadiska pôvodného zaradenia ostala prázdna. Má to svoj racionálny dôvod, vyplývajúci zo špecifickej formy striedania generácií v triede súkromných vlastníkov. Keď syn otca-robotníka začína svoju sociálnu dráhu ako robotník, vystupuje v úlohe robotníka bez toho, aby sa tým muselo čokoľvek zmeniť na postavení otca, lebo ide o dve nezávislé a individualizované pracovné sily. Naproti tomu prechod úlohy kapitalistického podnikateľa z otca na syna predpokladá aj generačný pohyb vlastníctva kapitálu a majetku, čo sa spravidla neodohráva v momente, keď syn dosiahne hranicu „produktívneho" veku, ale až neskôr. V tomto medziobdobí môže kapitalistov syn a budúci vlastník kapitálu vystupovať pod rôznymi sociálnymi maskami a zapodievať sa najrozmanitejšou profesionálnou činnosťou. Môže byť úradníkom, advokátom, inžinierom alebo aj robotníkom, a štatistika nebude klamať, keď ho v tomto období nezaradí do rubriky kapitalistov.

Intergeneračne definovaná buržoázna vrstva už nie je prázdna, pričom treba zaznamenať určité rozdiely, pokiaľ ide o nasýtenosť jednotlivých vzdelanostných skupín inteligencie synmi z buržoáznych rodín. Vôbec

najsilnejšia je táto vrstva v skupine s vysokoškolským vzdelaním (4,9 %), ďalej nasleduje skupina so všeobecným stredným vzdelaním (3,9 %), potom s nižším odborným vzdelaním (2,8 %) a napokon s vyšším odborným vzdelaním (1,5 %).

Vcelku — najmä ak vezmeme do úvahy silu robotníckej vrstvy — sú to nízke početnosti a okrem toho majú tendenciu sa zmenšovať. Napríklad v kategórii odborných zamestnancov bola váha buržoáznej vrstvy (vzhľadom na triedne zaradenie r. 1946) r. 1952 3,1 %, r. 1960 2,1%, avšak r. 1967 1,7 %.

Otázka váhy buržoáznej vrstvy v inteligencii vyžaduje dve doplňujúce poznámky:

Po prvé, vymedzenie tejto váhy naráža na určité ťažkosti metodickej povahy, ktoré zasa súvisia s marxisticky nesprávnou, avšak dosť rozšírenou tendenciou k ekonomickému redukcionizmu v ponímaní tried. Ako je známe, Marx pri skúmaní každej triedy bral do úvahy nielen jej ekonomicky činných, ale aj pasívnych príslušníkov, funkčne spojených s nadstavbami danej triedy. A pretože činnosť v oblasti nadstavieb má spravidla charakter duševnej práce, ktorú vykonáva inteligencia, bolo by metodologicky neopodstatnené, keby sme pri štúdiu tried vylučovali z ich rámca príslušnú inteligenciu. Upozorňujeme na to preto, lebo čísla, ktoré sme uviedli o váhe buržoáznej vrstvy v súčasnej inteligencii, sú poplatné metóde spomínaného ekonomického redukcionizmu, t. j. vypovedajú iba o ekonomicky aktívnych príslušníkoch buržoáznej triedy. Ostatne ten istý zjednodušujúci prístup sme použili aj pri skúmaní váhy robotníckej vrstvy a v ďalšej časti ho uplatníme v súvislosti s analýzou maloburžoáznej vrstvy. V každom prípade bude potrebné naše údaje korigovať, a to smerom k vyšším kvantitatívnym hodnotám.

Druhou poznámkou chceme varovať pred neprístupným zamieňaním otázky početnosti za otázku spoločenského vplyvu, lebo ide o dve rôzne veci. Už Lenin upozorňoval, že buržoázia ešte dlho po politickej porážke a vyvlastnení sa môže účinne stavať na odpor socialistickej revolúcii, využívajúc svoje vedomosti, zbehlosť v štátnych záležitostiach, medzinárodné kontakty a pod.

Maloburžoázna vrstva

Maloburžoázia a neskôr socialistická trieda družstevných výrobcov bola po robotníkoch druhým veľkým sociálnym rezervoárom, z ktorého sa čerpalo pri formovaní našej novej inteligencie.

Ak rozlišujeme medzi robotníckou a maloburžoáznou vrstvou v tejto skupine, je to odôvodnené sociálnogeneticky a výsostne dôležité politicky

a ideologicky. Ide o to, že regrutácia novej inteligencie z maloburžoázneho prostredia je spojená s infiltráciou určitých svetonázorových, ideologických a etických stereotypov, ktoré nadobudli pevnosť skamenelín a ktoré nadmieru ťažko vykoreniť. Tým ťažšie, čím je táto vrstva početnejšia, ako napr. v slovenskej spoločnosti, ktorá len nedávno striasla zo seba agrárny primitivizmus.

Pokiaľ ide o intrageneračný typ mobility, je v porovnaní s intergeneračným niekoľkonásobne slabší, čo svedčí o tom, že kto raz z príslušníkov mladej maloburžoáznej generácie začal aktívne fungovať v tomto sociálnom postavení, pre toho nebolo jednoduché obrátiť smer svojej životnej dráhy k inteligencii.

Socialistická revolúcia sa orientovala predovšetkým na „pointeligenčovanie" pôvodných robotníkov. Porovnávajme: V inteligencii s vysokoškolským vzdelaním je 9,7 % pôvodných robotníkov, no iba 0,7 % pôvodnej maloburžoázie (štrnásťkrát menej). V inteligencii so stredoškolským vzdelaním je 45,2 % pôvodných robotníkov, no len 6,0 % pôvodnej maloburžoázie (sedemapolkrát menej). V kategórii odborných zamestnancov je 39,5 % pôvodných robotníkov, no iba 2,7 % pôvodnej maloburžoázie (takmer pätnásťkrát menej). Pritom značná časť pôvodnej maloburžoázie zrejme neprechádzala k inteligencii priamo. Sprostredkujúcim článkom mohlo byť buď postavenie družstevníka, buď robotníka — toho druhého azda ešte častejšie.

To však znamená, že sa revolúcia vlastne vôbec neorientovala (a ak sa nechcela sprenevériť svojim cieľom, ani nemohla orientovať) na podporu intrageneračnej mobility typu „maloburžoázia — inteligencia". To by znamenalo nosiť drevo do lesa. Intrageneračný typ mobility bol v rukách revolúcie pákou, ktorú bolo treba účinne využiť práve v záujme, ak už nie eliminovania, tak aspoň citeľného zmiernenia dôsledkov intergeneračnej mobility, ktorá sa v predrevolučnom období orientovala výrazne na regrutáciu inteligencie najmä zo sociálneho prostredia maloburžoázie a stredných vrstiev vôbec.

Dokazujú to aj údaje o dôležitosti maloburžoázneho triedneho pôvodu v našej dnešnej inteligencii, ktorá je napriek značnému časovému odstupu od začiatku revolúcie dosť vysoká: 34,2 % v skupine s vysokoškolským a stredným vzdelaním, resp. 31,5 % v skupine odborných zamestnancov.

Okrem relatívnej veľkosti upútava pozornosť pomerne rovnomerná distribúcia tejto vrstvy v jednotlivých podskupinách inteligencie. Kým napríklad v skupinách podľa vzdelania váha robotníckej vrstvy osciluje medzi hodnotami 25,2 % — 52,8 %, krajné hodnoty maloburžoáznej vrstvy sú iba 31,1 % — 38,8 %. Spôsobuje to výrazne menšia váha robotníckej vrstvy v skupine inteligencie s vysokoškolským vzdelaním. Len v tejto

skupine má prevahu maloburžoázny živel nad robotníckym — v ostatných je situácia obrátená. To svedčí o tom, že úsilie socialistickej revolúcie použiť páku intrageneračnej mobility na rýchle zabezpečenie prevahy robotníckeho prvku v inteligencii narazilo na určitý limitujúci faktor, a týmto limitujúcim faktorom bolo získanie vysokoškolského vzdelania ľuďmi s pôvodným robotníckym zaradením. Tento limitujúci faktor bolo však možné obísť tak, že sa oslabil vzťah medzi vzdelaním a funkčným zaradením, na čo revolúcia z politických dôvodov pristúpila. Tak vysokoškolsky vzdelanej inteligencie maloburžoázneho pôvodu je 31,1 %, robotníckeho pôvodu iba 25,2 %. Avšak odborných zamestnancov robotníckeho pôvodu je 48,3 %, kým maloburžoázneho len 31,5 %.

Tradičná vrstva

Za týmto sociálne neutrálnym výrazom sa skrýva časť terajšej inteligencie Slovenska, ktorá patrila do skupiny inteligencie už na začiatku svojej profesionálnej dráhy (intrageneračný aspekt), resp. ktorá si podržala skupinovú kontinuitu vzhľadom na rodinné prostredie (intergeneračný aspekt).

Sila tejto vrstvy bude závisieť od toho, ktorú definíciu inteligencie prijmeme za základ merania: či ju rozšírime na všetkých nemanuálnych pracovníkov, alebo zúžime na odborných zamestnancov.

Pozoruhodné sú najmä nízke percentuálne hodnoty v intergeneračnom priereze. Dokonca v skupine s vysokoškolským vzdelaním, ktorá odjakživa prejavuje silnú tendenciu k sebareprodukcii z vlastných generačných zdrojov, dosahuje váha „tradičnej vrstvy" iba 16,8 % (ak ju meriame užšie definovanou inteligenciou), resp. 38,3 % (ak pojem definície rozšírime). U dnešných odborných zamestnancov je „tradičná vrstva" ešte tenšia: 10,1 %, resp. 18,3 %.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že je to jednoznačný argument v prospech tézy o mimoriadnej „otvorenosti" inteligencie v našej spoločnosti. Bolo by to správne, keby sa „otvorenosť" mala merať iba vzťahom medzi tradičnými a netradičnými vrstvami v novej generácii inteligencie.

V skutočnosti „otvorenosť" má dve dimenzie a smerovania: 1. zvonku dovnútra; 2. zvnútra navonok. Kvantita vstupov do inteligencie by sa rovnala kvantite výstupov z inteligencie iba za predpokladu stability jej početného stavu. Len pod touto podmienkou by bolo možné vidieť v mimoriadnom poklese váhy „tradičnej vrstvy" v našej inteligencii dôkaz o jej mimoriadnej otvorenosti v úplnom, t. j. obojstrannom zmysle. Keďže však vieme, že naša inteligencia v skúmanom období prudko rástla, údaj o poklese váhy „tradičnej vrstvy" nehovorí vôbec nič o tom, či došlo

aj k nejakým odchodom z tejto skupiny — teda o „otvorenosti" inteligencie zvnútra navonok.

Analýza ukazuje, že tento smer mobility nebol ani zďaleka taký intenzívny, ako by sa azda mohlo predpokladať. Intergeneračná kontinuita typu „otec-odborník/ syn odborník" zistila sa v 72,4 % prípadov a kontinuita typu „otec-odborník/syn-nemanuálny pracovník" dokonca v 86,2 % prípadov. V českej spoločnosti bola „otvorenosť" inteligencie smerom navonok v porovnateľnom období očividne vyššia. Tam odišlo zo skupiny otcov-odborníkov do rôznych robotníckych a iných manuálnych profesií až 28 % synov, kým na Slovensku iba 13,8 %, teda slabá polovica. Keď sme už pri komparácii, poznamenajme, že — na druhej strane — napriek intenzívnejšiemu prúdu odchodov je váha „tradičnej vrstvy" v dnešnej českej inteligencii vyššia ako v inteligencii na Slovensku.

Tento protichodný jav nemožno vysvetliť ináč ako rozdielnosťou štruktúr, s ktorými česká a slovenská spoločnosť vstupovali do procesu socialistických revolučných premien. Horúčkovité úsilie vyrvať Slovensko z tradičnej biedy a agrárnej zaostalosti, rýchle tempo industrializácie, prudký rozmach vedy, školstva a kultúry vyvolávali hlad po inteligencii a nútili využiť pri jej formovaní všetky regrutačné zdroje vrátane intergeneračnej sociálnej stability typu „otec-inteligent/syn-inteligent". Má to aj svoj nezanedbateľný politický aspekt, pretože ide o intergeneračnú stabilitu napriek revolučnej zámene kapitalizmu socializmom (otec patril do skupiny inteligencie pred revolúciou, syn do nej patrí po revolúcii). Inými slovami, socialistická revolúcia na Slovensku odvalila bariéry, ktoré v minulosti sťažovali vstup netradičného robotníckeho živlu do inteligencie, ale nevyvinula mimoriadnejší nápor na otvorenie tejto skupiny v smere „zvnútra navonok" napriek tomu, že to viedlo k z. ačnej reprodukcii starej inteligencie v novej generácii. Možno to však ospravedlniť tým, že ani takáto „benevolencia" zo strany revolúcie nemohla (vzhľadom na veľmi nízky podiel inteligencie v predrevolučnej štruktúre Slovenska) ohroziť prevahu robotníckeho prvku v novej inteligencii nad „starými" a „staronovými" kádrami.

Môžeme si však položiť otázku, či a ako sa mení situácia v ďalšej generačnej fáze, t. j. keď doterajší synovia sa stávajú otcami a v úlohe doterajších synov vystupujú vnuci? Porovnajme:

V skupine synov-odborníkov r. 1967 boli takí, čo vyšli z rodinného prostredia odborníkov, 10,1 %, avšak v skupine vnukov-odborníkov je takých už 20,5 %, teda dvojnásobok.

Na druhej strane: Zo skupiny otcov-odborníkov odišlo do rôznych robotníckych a iných manuálnych profesií iba 13,3 % synov, avšak zo skupiny synov-odborníkov odchádza do takýchto profesií už 34,0 % vnukov.

Situácia v najnovšej generačnej fáze rozvoja inteligencie na Slovensku, ako z uvedeného vyplýva, sa dostala v dôsledku dynamických štrukturálnych zmien do polohy, v ktorej bola česká inteligencia vo svojej predošlej generačnej fáze. Na jednej strane sa očividne zvýšila váha „tradičnej vrstvy" v inteligencii, na druhej strane sa zväčšila „priepustnosť", „otvorenosť" tejto skupiny smerom navonok. Deti z rodín inteligencie majú dnes menšiu šancu, že sa im podarí „reprodukovať" postavenie rodičov (otca), ako to bolo v minulej generačnej fáze, a to napriek tomu, že vtedy šlo o deti starej, predrevolučnej inteligencie, kým dnes sa to v značnej miere dotýka detí z robotníckej vrstvy inteligencie. Tento jav by si zaslúžil hlbšie a všestrannejšie skúmanie najmä v súvislosti s otázkou usmerňovania mobility v podmienkach budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.

V doterajšej analýze sme venovali pozornosť intergeneračne definovanej „tradičnej vrstve" v našej inteligencii. Pokiaľ ide o váhu tejto vrstvy v intrageneračnom priereze, je vo všetkých podskupinách inteligencie podstatne vyššia, čo je pochopiteľné. Sila tejto vrstvy rastie úmerne so zvyšovaním stupňa vzdelanosti, resp. so zvyšovaním kvalifikovanosti práce.

Rovnaký trend možno pozorovať aj v súvislosti s generačným posunom. To znamená: čím sa naša spoločnosť viacej vzďaľovala od začiatku revolučného obratu, tým väčšmi vzrastal podiel príslušníkov inteligencie, ktorí už pri vstupe do zamestnania boli v postavení inteligencie, a klesal podiel tých, ktorí sa do inteligencie dostávali na základe začiatočného zaradenia medzi robotníkov alebo družstevných roľníkov. Tento trend k zosilňujúcej sa intrageneračnej stabilite inteligencie by sa mal tiež hlbšie a všestrannejšie preskúmať, a to tak z hľadiska základných postulátov komunistického hnutia, ako aj z hľadiska objektívnych potrieb nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie.

Prílohy:

Tabuľka 1

Štruktúra inteligencie na Slovensku (mužov) r. 1967 z hľadiska pôvodného triedneho zaradenia (%)

Otec / Syn	Robotník	Kapitalista	Maloburžoa	Inteligent	
				neman. prac.	odborník
A. Kritérium vzdelania:					
vysokoškolské a stredné	45,5	2,9	34,2	17,4	8,9
vysokoškolské	25,2	4,9	31,1	38,3	16,3
stredné	49,9	2,5	34,9	12,7	5,7
stredné všeobec.	47,6	3,9	36,3	9,7	6,6
vyššie odborné	48,5	1,5	35,4	14,6	8,5
nižšie odborné	52,8	2,8	32,0	12,4	3,7
B. Funkčné kritérium:					
nemanuálny pracovník	46,0	1,9	33,3	13,7	6,9
odborný zamestnanec	48,8	1,4	31,5	13,3	10,1
úradník	47,0	2,3	42,4	8,3	3,0
nemanuálny družstevník	13,7	4,5	79,5	2,3	0,0

Prameň: Mikrocenzus 1967, archív ŠÚ SAV.

Tabuľka 2

Štruktúra inteligencie na Slovensku (mužov) r. 1967 z hľadiska pôvodného triedneho zaradenia (%)

Syn na zač. práce / Syn	Robotník	Kapitalista	Maloburžoa	Inteligent	
				neman. prac.	odborník
A. Kritérium vzdelania:					
vysokoškolské a stredné	37,7	0,0	6,1	53,4	34,5
vysokoškolské	9,7	0,0	0,7	89,6	73,9
stredné	45,2	0,0	6,0	37,4	29,0
stredné všeobecné	31,9	0,0	8,0	62,3	34,3
vyššie odborné					
nižšie odborné	68,1	0,0	7,0	24,9	11,8
B. Funkčné kritérium:					
nemanuálny pracovník	48,1	0,0	8,5	43,4	32,7
odborný zamestnanec	39,5	0,0	2,7	57,8	44,9
úradník	63,3	0,0	9,5	27,0	11,9
nemanuálny družstevník	32,7	0,0	55,8	12,3	0,6

Prameň: Mikrocenzus 1967, archív SÚ SAV.

SOCIOLOGIA, č. 3/72, apríl 1972, str. 193. - 204.

PRÁVNY OBZOR, č. 3/72, marec 1972, str. 226. - 238. 18(129)XV

ZA VYŠŠIU ÚROVEŇ V TVORBE, INTERPRETÁCII A APLIKÁCII DAŇOVÝCH PRÁVNYCH NORIEM

(Výňatky)

JUDr. Ing. Jozef Kubačka

Do 1. januára 1962 platil zákon čís. 79/1952 Zb. o živnostenskej dani. Podľa vykonávacej vyhlášky čís. 25/1952 Ú. v. k cit. zákonu murárska živnosť patrila do II. triedy živností. Ak napr. murár vykonával živnosť sám, okrem dane z príjmov obyvateľstva platil paušálnu živnostenskú daň ročne 1200 Kčs. Ak pracoval s jednou pracovnou silou, 2400 Kčs, ak s tromi 6800 Kčs a za každého ďalšieho pracovníka platil ďalších 2800. V rokoch 1958—1960, keď sa urobil pokus urýchlene opravovať zastaraný schátralý bytový fond v Bratislave, odbory Miestneho hospodárstva národných výborov vydávali živnostenské oprávnenie murárom pracujúcim i s viacerými pracovnými silami, tzv. brigádnikmi. Na základe toho bytové podniky uzavierali s nimi zmluvy, v ktorých ich pod finančnými sankciami zaväzovali vykonávať uvedené práce do určitého termínu. Murári-živnostníci v snahe dodržať zmluvné dodacie lehoty svojich prác najímali si viac cudzích pracovných síl-brigádnikov a národné výbory, ktorým podliehali bytové podniky, s tým mlčky súhlasili. Pri zdaňovaní ich príjmov na konci, ako aj v priebehu zdaňovacieho obdobia vznikali medzi daňovníkmi a finančnými orgánmi najmä takéto sporné právne otázky:

Predovšetkým o počte pracovných síl-brigádnikov pre ustálenie výšky paušálnej živnostenskej dane. Citovaná vyhláška k zákonu o živnostenskej dani v ods. 16 uvádzala: „K osobám zamestnaným v živnosti sa počítajú tiež pracovné sily na výpomoc, napr. v pohostinstve na nedeľu, v holičstve na sobotu a pod., ak sa výpomoc opakuje s určitou pravidelnosťou (napr. každý týždeň)." Živnostníci-murári, ktorí v priebehu roka vystriedali niekedy až 60, ba i viac cudzích pracovných síl, avšak vždy iných a niekedy tak, že jeden brigádnik pracoval u nich len týždeň, druhý dva mesiace, iný zas v týždni pracoval 1 deň, potom aj tri mesiace nepracoval, sa bránili, že brigádnici nepracovali u nich pravidelne, a preto nemajú byť postihnutí vysokou progresívnou živnostenskou daňou za 10, 20, resp. 30 zamestnancov. Vzhľadom na nejasnosť dikcie rámcovej vyhlášky čís. 25/52 Ú. v. mohol každý finančný odbor i kontrolný orgán dochádzať k odchylným záverom a prakticky pre ten istý daňový subjekt napočítať rôzny počet cudzích pracovných síl, lebo cit. vyhláška im to umožňovala.

Druhou spornou otázkou bolo a ešte doteraz je určovanie daňových základov pri dani z príjmov obyvateľstva v zmysle vyhlášky o daňovom konaní čís. 197/53 Ú. v. a t. č. platnej vyhlášky čís. 16/62 Zb. Živnostníkom nebola totiž týmito vyhláškami uložená povinnosť viesť účtovné knihy ani povinné záznamy. Vyrubujúce orgány síce takúto povinnosť pri niektorých daniach mohli ukladať, avšak bez primeraného donucovacieho prostriedku. A tak sa stávalo, že daňovníci v daňovom konaní predkladali finančným orgánom často len neúplné príjmové a výdavkové doklady. Dokonca veľká väčšina daňovníkov využívala túto benevolenciu predpisov o daňovom konaní a úmyselne „stratili" potrebné doklady, aby tak sťažili vyrubujúcemu úradu zistiť správne daňové základy, a tým v konečnom dôsledku i daň. V takýchto prípadoch finančný odbor bol oprávnený určiť daňový základ podľa pomôcok, ktoré mal poruke, alebo ktoré si zadovážil. Za danej situácie určenie daňových základov bolo veľmi prácne a vždy poznačené väčšími alebo menšími subjektívnymi hľadiskami podľa odbornosti, dôslednosti, svedomitosti príslušného da-

ňového pracovníka. Proti ustáleniu daňového základu uvedeným spôsobom podávali daňovníci spravidla celý rad sťažností na rôzne orgány. Ich prešetrovanie bolo veľmi zdĺhavé a jeho závery vyvolávali veľa sporov a dohadov. Výsledkom bola nespokojnosť občanov, narušovanie daňovej morálky, odchádzanie odborných pracovníkov z daňovej správy (keďže títo pre svoju svedomitú prácu boli neraz nielen daňovníkom, ale i orgánmi prešetrujúcimi sťažnosti neodôvodnene napádaní), možnosť rôznych machinácií a nakoniec poškodzovanie štátnych záujmov.

I keby sa zdalo, že uvedené prípady patria do minulosti, pretože dnes oficiálne už takmer neexistujú takí súkromníci-živnostníci, ktorí by vykonávali svoju živnosť s viacerými cudzími pracovnými silami, resp. ako združenia osôb, praktické príklady dokazujú opak.

V súvislosti so zapájaním pracovníkov, remeselníkov do podnikov Miestneho priemyslu a Komunálnych služieb, resp. i do JRD sa vyskytujú rôzne formy spolupráce fyzických osôb a socialistických organizácií. Jednou z legálnych, ale často zneužívaných foriem najmä v rokoch 1965—1970,[1] a to pre nepresnosť príslušných i daňových predpisov bola forma osobitného zapojenia.

Ide o takéto konkrétne prípady: V rámci podnikov Miestneho hospodárstva-priemyslu murári, pokrývači, inštalatéri, maliari, natierači vykonávajú remeselnícke práce na miestach, kde by podnik bol stratový (napr. v odľahlej dedine). Podobné prípady sa týkajú i služieb, napr. holičské a kadernícke služby, osobné a nákladné autotaxi a pod. Podniky s uvedenými pracovníkmi uzatvárajú pracovné zmluvy s tým, že títo pracovníci im budú odvádzať určitú časť tržieb, pritom im podniky poskytujú rôzne prevádzkové zariadenia, suroviny na výrobu tovaru, alebo aj hotový tovar. V niektorých prípadoch si pracovníci osobitne zapojení na podniky Miestneho hospodárstva hradili z finančných prostriedkov i časť alebo celú réžiu prevádzky a podniku, v niektorých prípadoch podniky bez akéhokoľvek pričinenia o tržby obdržali časť zisku. Vyskytli sa prípady, že pracovníci osobitne zapojení na podniky Miestneho priemyslu a Komunálnych služieb pracovali nielen na svojom prevádzkovom zariadení, ale i na vlastný účet vo voľnej dispozícii časom, ba svojvoľne zamestnávali celý rad cudzích pracovných síl, ktorým vypláca li nezdanené mzdy. Na prvý pohľad by sa zdalo, že keď pracovník osobitne zapojený na podnik mal pracovnú zmluvu, odvádzal podniku príslušnú časť zisku a bola mu zrážaná daň zo mzdy, že vec je v poriadku.

Keď si však vec bližšie rozoberieme, zistíme, že táto ináč právnymi predpismi krytá forma osobitného zapojenia vytvárala celý rad spoločensky nežiadúcich a protizákonných javov. Uvedieme aspoň tie najhlavnejšie:

---

[1] V roku 1970 museli byť preto vydané sprísnené opatrenia na obmedzovanie takejto činnosti. Boli vydané doplňujúce smernice Ministerstva vnútra SSR čís. MH-78/1970 a Ministerstva financií SSR čís. 3/266/1970.

V prípadoch, keď sa na prevádzkových nákladoch zúčastňoval sčasti podnik, sčasti pracovník osobitne zapojený na podnik MH (napr. pracovník v prevádzke používal svoje strojné zariadenie, podnik mu poskytol suroviny) bol ťažko presne zistiteľný podiel nákladov uvedeného pracovníka (napr. údržba strojného zariadenia, odpisy ZP a pod.) a podiel nákladov podniku (spotreba materiálu, surovín a i.), a tým aj podiel na zisku pre podnik a pre pracovníka. Navyše vyskytovali sa prípady, že dochádzalo k presunu nákladov z prevádzky osobitného zapojenia na prevádzku ostatnej činnosti podniku, čo primeranosť podielu na zisku pracovníka vzhľadom na jeho pričinenie o celkový hospodársky výsledok prevádzky osobitného zapojenia ešte viac skresľovalo.

Vzhľadom na takto nepresne určovaný podiel na zisku deformovali sa mzdové relácie medzi pracovníkmi osobitne zapojenými na podniky a ostatnými pracovníkmi (prví mali spravidla podstatne vyššie mzdy než druhí). Rozsah týchto deformácií podporovala aj skutočnosť, že tržby z činnosti osobitného zapojenia sú ťažko kontrolovateľné.

Uvedená forma osobitného zapojenia poskytovala široké možnosti daňových únikov a tiež znevýhodnenie ostatných remeselníkov a odborných pracovníkov, vykonávajúcich svoju činnosť na základe živnostenského oprávnenia oproti pracovníkom zapojeným do podnikov Miestneho priemyslu a Komunálnych služieb. Títo sa často od riadnych súkromníkov-živnostníkov líšili len tým, že jedni vykonávali svoju činnosť ako súkromníci a platili pomerne vysokú daň z príjmov obyvateľstva a druhí vykonávali túto činnosť ako pracovníci v pracovnom pomere (hoci v podstate išlo o skrytú formu súkromného podnikania) a platili oveľa nižšiu daň zo mzdy.

Pracovník, ktorý pracoval na zariadení podniku a bol naň osobitne zapojený, často si zlepšoval svoje príjmy využívaním nielen výrobných prostriedkov, ale i finančných zdrojov a iných výhod (napr. pod rúškom podniku pracoval v širších územných lokalitách než súkromný živnostník, ktorému sú lokality v živnostenskom liste presne určené a obmedzené).

Niektoré praktické príklady, ktoré sme uviedli, dokazujú, že právne predpisy upravujúce rôzne formy osobitného zapojenia pracovníkov na podniky Miestneho hospodárstva a Komunálnych služieb dostatočne neupravujú ich vzťah k materiálnym a procesným daňovým právnym normám. >

PRÁVNY OBZOR, č. 3/72, marec 1972, str. 226. - 238.